

ПАВЛЕ ЉУМОВИЋ
Војни музеј, Београд

ОЗНАКЕ, ЗВАЊА И ЧИНОВИ У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОЈ ВОЈСЦИ И ПАРТИЗАНСКИМ ОДРЕДИМА ЈУГОСЛАВИЈЕ 1941-1945.

Из литературе се није могло утврдити да се до сада неко бавио целивитом стручном обрадом и развојем ознака, звања и чинова Народноослободилачке војске Југославије, у периоду од 1941. до 1945. године. Истини за вољу, било је неких покушаја да се приђе обради знака и означавања звања и чинова у НОР-у, који су само то и остали.¹

Помањкање радова који би даље зашли у проблематику развоја и стручне обраде ознака, звања и чинова у НОР-у, па самим тим имали и трајнију вредност, определили су ме на овај не тако лак посао, имајући у виду да он заслужује такав напор.

Настављајући истраживања у области развоја ознака и означавања старешинских звања и чинова у Народноослободилачкој војсци Југославије у периоду од 1941. до 1945. године користио сам се литературом о НОР-у, која је ту и тамо говорила о томе. Међутим, све је то било недовољно, па сам сву своју пажњу и интересовање усмерио на истраживање документарне грађе. Тако сам дошао до драгоцених података који су ми омогућили да, први пут, на једном месту, дам целовиту слику развоја ознака, звања и чинова у Народноослободилачкој војсци Југославије у току НОР-а 1941-1945. године.

ОЗНАКЕ У НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ

У низу новина које је собом донео народноослободилачки рат у Југославији 1941-1945. године, несумњиво, посебно место заузимају ознаке и означавање звања и чинова, који су представљали спољни материјални израз самог карактера тога рата.

Појава ознака и означавања у Народноослободилачкој војсци долази, пре свега, у склопу појаве опште шароликости у одевању. У првим данима устанка, устаници су полазили у борбу у одећи у којој су се затекли и коју су

---

¹ Деса Николић, *Прилог проучавању кайа и знака у НОР-у*, Зборник радова Етнографског института САН-у, Београд 1962. књ. 4, стр. 80-83; Добрила Јурић-Керавица, *Кайе и ознаке на кайама у НОР-у*, Весник Војног музеја, бр. 5, св. 2, Београд, 1958, стр. 163-178.

постепено почели замењивати војничком, махом отетом од непријатеља.² Да би се тако одевена Народноослободилачка војска разликовала по свом спољном изгледу од других војних формација – непријатељских и квислиншких, Врховни штаб НОВ и ПОЈ је увео ознаке. Одлучено је да се назив "партизан" узме за борце народноослободилачких одреда, а да се као јединствен знак за све њих узме црвена звезда петокрака.³

Међутим, расположива документација, као и илустративни материјал указују нам на то да су, почетком устанка и ознаке биле различите, као што је и начин одевања био различит. Тако су у неким устаничким крајевима, у самом почетку устанка, партизани, по свом нахођењу, носили на капи црвену звезду петокраку са утиснутим српом и чекићем, црвеном заставом или националном тробојком.

Партизани у Шумадији⁴ на капи носе црвену звезду петокраку са српом и чекићем, а партизани у Далмацији⁵ као знак на капи носе црвену заставу и петокраку звезду са српом и чекићем. Али нису ово били једини случајеви ношења непрописаних ознака. Њих је било и у Црној Гори⁶ а и у другим крајевима Југославије. Исто тако, било је и примера да руководства у појединим деловима земље самовољно доносе одлуке о начину означавања.⁷

Снажан развој оружаног устанка у Југославији и стварање све бројнијих и већих партизанских одреда, крајем 1941. године, наметали су нове задатке и отварали нове могућности у изградњи војне организације устанка, као и потребу да се донесу јединствене одлуке по свим политичким и војним питањима која је дотадашња пракса устанка постављала.

² Честа је била појава да устаници заробе већу количину непријатељских униформи, које су облачили у недостатку других. Уместо ознака, кокарди и дугмади који су се налазили на непријатељским униформама, борци НОВ и ПОЈ су пришивали црвену звезду петокраку. Она је била једина спољна ознака по којој су се партизани разликовали од непријатељских војника (Добрила Јурић-Керавица, нав. чланак, стр. 167).

³ У првим данима устанка црвене петокраке звезде су израђиване не само у одредима и местима где су боравили партизани, него и на неослобођеној територији и у великим градовима. Звезде су се правиле од црвене чоје, црвеног платна, црвене коже и др, а у помњакању материјала вежене су црвеним концем на самим капама. Поред тога борци су се сналазили онако како им прилике и могућности дозвољавају, па су звезде фарбане црвеном масном фарбом, лаком за нокте, пресвлачене црвеним платном, лепљене црвеном кожом итд. (Добрила Јурић-Керавица, нав. чланак).

⁴ По доласку у Први шумадијски одред, јула 1941. године, Родољуб Чолаковић је записао: "Саслао сам се са команданшом одреда Миланом Блажевићем на чијој се, мало накривљеној, шајкачи црвенела њшкрока звезда са српом и чекићем, а испод ње двије уске шраке од златног ширшиа - знаци поручника Шпанске републиканске војске". (Р. Чолаковић, *Записи из народноослободилачког рата*, у даљем тексту: *Записи*, Сарајево, 1951, књ. 1, стр. 24-30).

⁵ Зборник докумената и података о народноослободилачком рату Југословенских народа (у даљем тексту: *Зборник*), том. VII, књ. 1, стр. 306, 307; том. II, књ. 1, стр. 71.

⁶ На капи Никице Кнежевића, која се чува у Војном музеју, инв. бр. 20715, је петокрака са српом и чекићем коју је, по његовом тврђењу, још почетком устанка за њега и остале борце његовог одреда израдио ковач Михајло Шћепановић из Павиног Поља.

⁷ У одредби ГШ словеначких партизанских одреда од 17. октобра 1941. стоји: "Знак словеначких партизана је Словеначка шробојка у облику шраке (2 ст x 4 ст), а изнад ње је аншифацијска њшкрока звезда, пречника 3 ст. Знак се носи на капи". (Зборник, том. VII, књ. 1, стр. 119).

На Саветовању у Столицама, одржаном 26. и 27. септембра 1941. године, донето је низ значајних одлука у домену војне организације. Одлучено је, између осталог, да се уведе јединствен амблем – ознака, поздрав и застава, што је наредних дана регулисано посебним наређењима. Тако је наређењем Врховног штаба НОВ и ПОЈ од 1. октобра 1941. регулисан начин ношења и врста ознака, па су партизани били обавезни да на капама носе црвену звезду петокраку као "антифашистички знак", а испод звезде националну тробојку.⁸

Поред настојања да се ознаке уједначе, Врховни штаб је, несумњиво, водио рачуна и о националним и другим разлозима којима се устаничка војска одликовала. Тако је увео националну заставу као знамење националне војне формације и црвену петокраку звезду као симбол везе Народноослободилачког покрета са револуцијом у Русији и идејама руског пролетаријата и уједно као "антифашистички знак".⁹ (види: таблу 1).

Према наредби од 1. октобра 1941. године, партизани на територији Србије на капама,¹⁰ осим црвене петокраке звезде, имају и траку српске тробојке 3 cm дугу и 1,5 cm широку, водоравно испод звезде.

У Босни и Херцеговини партизани на капама имају српску и хрватску тробојку, водоравно испод звезде, а на територијама са мешаним хрватским и српским становништвом - хрватску и српску тробојку, у облику троугла, изнад звезде.¹¹

На територији Црне Горе и Словеније партизани, такође, испод црвене петокраке звезде носе своје националне заставе - црногорску, односно словеначку.¹²

У Македонији партизани су на капама носили петокраку црвену звезду, а испод српску заставу,¹³ док су у крајевима у којима је живело измешано становништво носили српску или албанску заставу.^{13а}

Крајем 1941. године формирана је Прва пролетерска бригада, а врло брзо затим, већ на самом почетку 1942. године, уследило је формирање и осталих пролетерских бригада.

⁸ Зборник, том II, књ. 1, стр. 81.

⁹ Исто.

¹⁰ У неким деловима Србије, као нпр. Шумадији партизани су исте такве ознаке носили на блузи, на левом горњем џепу или изнад њега. (Војни музеј, фотографија, инв. бр. 987).

¹¹ Зборник, том II, књ. , стр. 55.

¹² Исто, том VI, књ. 1, стр. 119.

¹³ Тробојке које су на капама носили партизани у Хрватској, Словенији, Босни и Херцеговини, Црној Гори и Македонији биле су истих димензија као оне које су носили партизани у Србији, дужине 3 cm и ширине 1,5 cm.

^{13а} Међутим, једна народна песма из Македоније настала 1943. године доводи нас у недоумицу, јер је у њој, између осталог записано: да партизани на глави носе капу, а на капи звезду петокраку на којој су два до три знака на којима "иш уеиш: Смрѝ или слобода - Смрѝ или слобода, ах мила мамо, за Македонија". Питање је да ли се овде ради о слободној песничкој интерпретацији неке старије песме или о стварним чињеницама, које нам ако се узму у обзир, још једном указују на различиту употребу ознака на капи на територији Југославије. (Недељковић др Душан, *Прилози проучавању законитости и развијка нашег народног џевања у периоду народне револуције*, Зборник радова САН, књ. LXVIII, Етнографски институт, књ. 3, Београд, 1960, стр. 12).

ЗНАК ЗА КАПУ ПАРТИЗАНА
НА ТЕРИТОРИЈИ СРБИЈЕ
И ЦРНЕ ГОРЕ

ЗНАК ЗА КАПУ ПАРТИЗАНА
НА ТЕРИТОРИЈИ СЛОВЕНИЈЕ

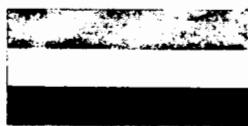
ЗНАК ЗА КАПУ ПАРТИЗАНА
НА ТЕРИТОРИЈИ ХРВАТСКЕ,
У ЧИСТО ХРВАТСКИМ КРАЈЕВИМА

ЗНАК ЗА КАПУ ПАРТИЗАНА
НА ТЕРИТОРИЈИ БОСНЕ И
ХЕРЦЕГОВИНЕ И ХРВАТСКЕ
СА СРПСКИМ И ХРВАТСКИМ
СТАНОВНИШТВОМ

ЗНАК ЗА КАПУ БОРАЦА ПРОЛЕТЕР-
СКИХ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
УДАРНИХ БРИГАДА

ЗНАК ЗА КАПУ БОРАЦА
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ
ДОВОЂОЉАЧКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ
(носе националну тробојку)

Oznake na kapama 1941 i 1942.godine

Непосредно после формирања првих пролетерских бригада, Врховни штаб је донео Статут пролетерских народноослободилачких ударних бригада¹⁴ којим је одређен карактер, формација и задаци тих јединица. Статут, такође, својом 11. тачком прописује да борци ових бригада на капама имају ознаку: црвену звезду петокраку са српом и чекићем жуте боје, у средини.¹⁵

Све веће ширење и учвршћење Народноослободилачког покрета у свим деловима Југославије, као и расположење једног дела становништва изван четничког састава и партизанских јединица условило је да се, у јануару 1942. године, створи Народноослободилачка добровољачка војска Југославије.¹⁶ У њен састав су ушли сви они родољуби који су били спремни да се боре против окупатора и усташа, а нису били вољни да уђу ни у партизанске ни у четничке јединице.

Стварањем Народноослободилачке добровољачке војске Југославије, припадници добровољачких одреда били су такође обавезни, да носе спољне ознаке, као и припадници партизанских јединица. Они су на капама носили националну тробојку, у облику траке дужине 3,0 cm и ширине 1,5 cm, или ако су то желели, црвену звезду петокраку.¹⁷ Међутим, то је било кратког века, јер су се, под утицајем четничке пропаганде и притиска јаким окупаторско-квислиншких снага, све добровољачке јединице до краја маја распале и престале су да постоје.¹⁸

У састав јединица Народноослободилачке војске у четама, батаљонима и одредима било је и свештеника. Они су, у почетку носили на капи крст и националну тробојку, а по неки је носио и црвену звезду петокраку, испод или изнад крста. Наредбом Врховног штаба НОП и ДВЈ од 23. јуна 1942. године установљено је звање верских референата у бригадама. Истом наредбом је одређено да верски референти на капи носе само петокраку звезду, с тим што верски референти распоређени у пролетерским јединицама не носе у звезди срп и чекић.¹⁹ Међутим, било је свештеника који су, упркос наредбе, носили на капама и другачије ознаке од оних које су прописане. Тако нпр. на цртежу Пива Караматијевића видимо да поп Блажо Марковић, Захумље (Мељак), 28. април 1943. на шубари има црвену звезду петокраку са извезеним жутим крстом у средини.²⁰ Али ово је била једна од ретких појава и не може се сматрати као вид општег означавања и ношења ознака свештеника, односно верских референата у јединицама Народно-ослободилачке војске Југославије.

Стални пораст снага НОП-а, стварање пространих слободних територија и све већи број оперативних јединица изискивали су неодложну потребу позадинског обезбеђења и стварања територијалних јединица и вој-

¹⁴ Билтен ВШ, бр. 14-15, фебруар-март 1942; Зборник, том II, књ. 1, стр. 134-137; Војна енциклопедија 2, стр. 14, 28.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Зборник, том II, књ. 1, стр. 80, 81, 115, 116.

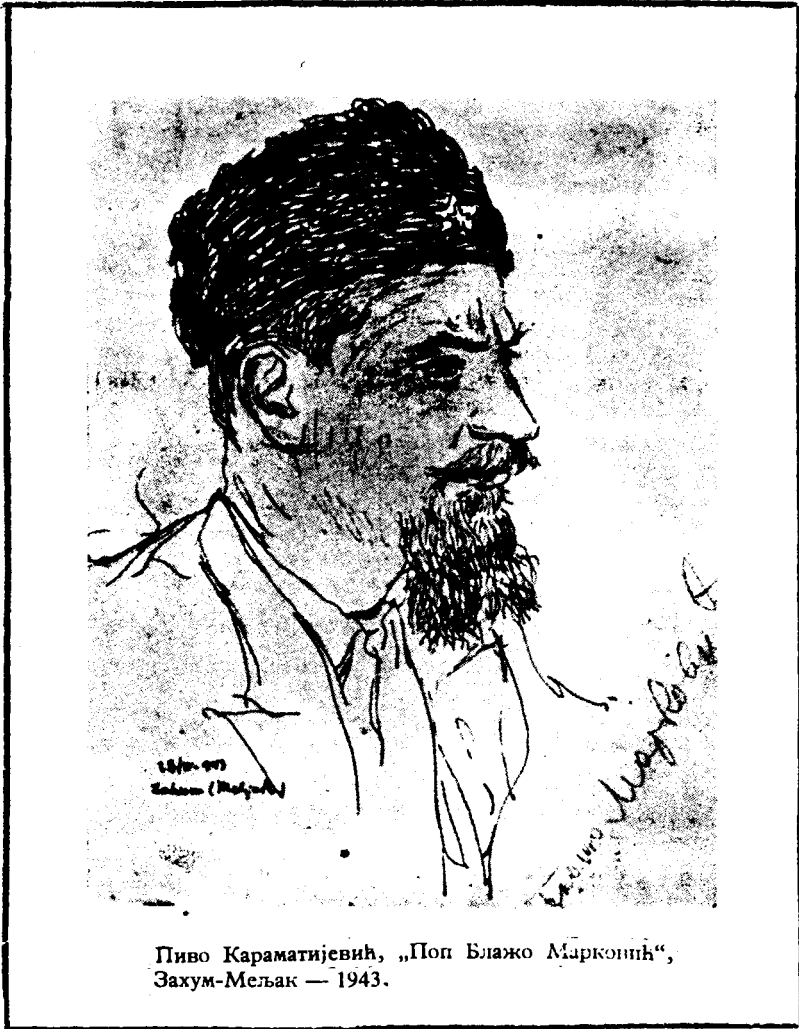
¹⁷ Исто, стр. 46; Билтен ВШ, бр. 12-13, децембар 1941-јануар 1942.

¹⁸ Војна енциклопедија 2, стр. 495.

¹⁹ Зборник, том II, књ. 1, стр. 403.

²⁰ Војни музеј, Уметничка збирка, инв. бр. 10244.

нопозадинских органа власти. Тако се у 1942. години у свим ослобођеним градовима и већим местима формирају команде места, у функцији позадинских војних команди, које су имале задатак да обезбеде живот и рад на ослобођеној територији.²¹

Пиво Караматијевић, „Поп Блажо Марковић“,
Захум-Мељак — 1943.

Моша Пијаде, који се налазио у команди Дурмиторског одреда као делегат Врховног штаба НОП и ДВЈ, направио је још почетком 1942. године први пројекат стварања територијалних војних јединица. Поред устројства и дужност и припадника партизанских органа власти овим пројектом је било

²¹ Коста Зрилић, *Развој војношеријоризалних органа од почетака НОР-а до бишке на Сушјесци*, ВИГ, 2-3, 1973, стр. 75; *Зборник*, том II, књ. 3, стр. 479-488; књ. 4, стр. 19, 20.

предвиђено и њихово означавање, по којем би се разликовали од бораца оперативних јединица. Они би на капама носили ознаке, и то: црвену петокраку звезду, а испод ње националну тробојку на петоугаоном комаду зелене чоје.²²

Наредбом Врховног штаба НОВ и ДВЈ од септембра 1942. године успостављању и организацији војнопозадинских органа власти овај начин и

Петар Шинига, Партизан из Хусињске бригаде, 1944.
извр. туш, збирка Војног музеја, инв. бр. 168/83.

врста означавања добио је и званичну потврду.²³ Тако су сви они који су "одређени на рад код позадинских и војних власти били обавезни да на капама носе црвену петокраку звезду на зеленом петоуглом пољу чији се улови поклајају са врховима звезде."²⁴

Крајем 1943. и почетком 1944. године поред већ описаних јављају се и друге ознаке и означавања на капама. Тако је на пример тзв. "Хускина вој-

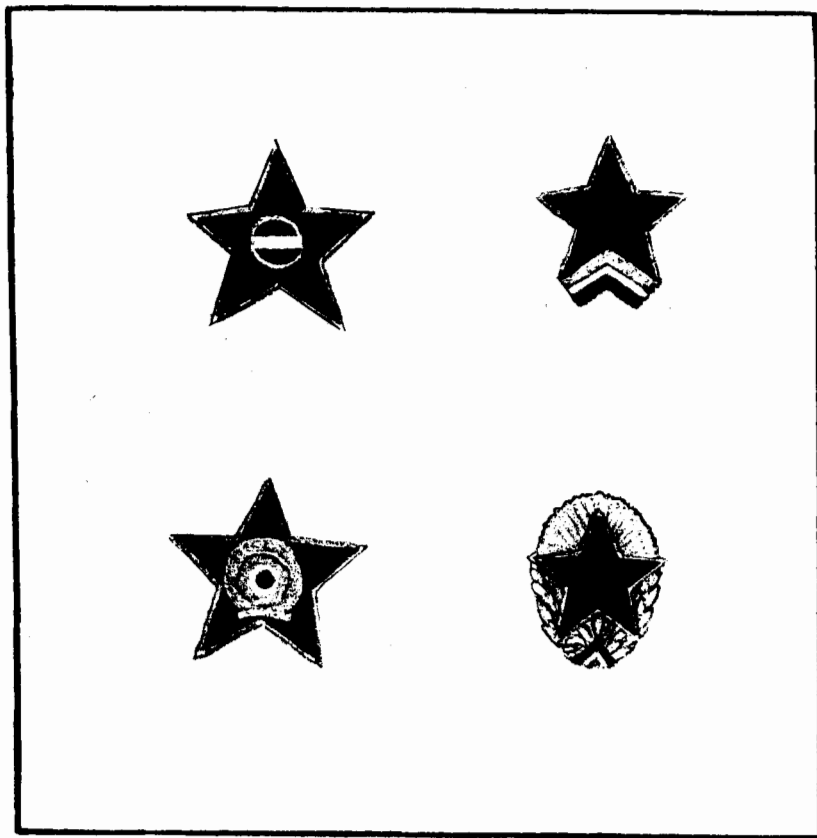
²² Зборник, том II, књ. 4, стр. 44-46; књ. 6, стр. 35, 36.

²³ Исто, књ. 6, стр. 287.

²⁴ Архив VII, к 6-А, рег. бр. 4-4.

ска" под командом Хуске Миљковића, која је у другој половини децембра 1943. године, пришла IV корпусу НОВ и ПО Хрватске, носила на капама црвену петокраку звезду, уписану у полумесецу.²⁵

Током 1944. године на капама се јавља један нови тип ознака у форми кокарде – на овалној (елипсоидној) подлози је, у средини, црвена петокрака звезда, а испод ње је југословенска тробојка у облику отвореног равнокраког троугла са крацима надоле. Ознака је била истог типа али се разликовала по степенима – чиновима и рађена је посебно за генерале, посебно за официре, подофицире и војнике.

Табла 2

Идејну скицу за израду ознака дао је сликар Ђорђе Андрејевић Кун, у Дрвару, почетком 1944. године. Он је том приликом израдио четири идејне скице, и то: прву – на петоугаоној подлози је црвена звезда петокрака са жутим ободом кракова а испод је, у облику отвореног равнокраког троугла са крацима окренутим надоле, југословенска тробојка, 27 x 25 mm; другу – на петоугаоној подлози је црвена звезда петокрака са жутим ободом кракова, а

²⁵ Шукрија Биједић, *Рајне слике из Цазинске крајине*, Сарајево, 1968, стр. 42. 45; Енвер Реџић, *Муслиманско аутономаштво и 13. СС дивизија*, Сарајево, 1987, стр. 146; Петар Симага, *Партизан из хусињске бригаде*, 1944. лавирани туш, Војни музеј, Уметничка збирка, инв. бр. 10552.

у средини је круг са југословенском тробојком 30 x 30 mm; трећу – на четвороугаоној основи је петокрака звезда црвене боје, са жутим ободом кракова и жутим венцем у средини, а унутар венца је у облику концентричних кругова југословенска тробојка 30 x 30 mm, и четврту – на елипсоидној основи, на доњем делу су две ловорове гране са југословенском заставом испод у облику отвореног равнокраког троугла са крацима окренутим надоле, а на горњем делу су зраци сунца и црвена звезда петокрака са жутим ободом кракова, димензија 30 x 27 mm.²⁶ (види: таблу 2).

Међутим, судећи по касније израђеним ознакама прихваћена је само ова последња скица, предвиђена је за ознаку на капама генерала и, она је измењена и у неким елементима допуњена израђивана као ознака на капи генерала, официра, подофицира и војника. (види: таблу 2а).

Ознака за генерале је подлога од емајлираног челика, елипсоидног облика, висине 50 mm, са уметнутим ловоровим лишћем, а на средини је звезда петокрака од црвеног емајла испод које је југословенска тробојка, у емајлу у боји, док је по ободу венац боје старог злата.²⁷

Официрска ознака је подлога од емајлираног тврђег материјала, елипсоидног облика, са емајлираном црвеном звездом петокраком у средини, а испод ње је југословенска тробојка, у емајлу у боји, димензија 34 x 22 mm.²⁸

Подофицирска ознака је подлога од месинга, елипсоидног облика, са црвеном звездом петокраком у средини, а испод ње је југословенска тробојка, димензија 31 x 22 mm.^{28А}

Војничка ознака је иста као и подофицирска, с том разликом што је подлога од поцинкованог алуминијума, димензија 30 x 21 mm.

Крајем 1944. и почетком 1945. године официри су у неким јединицама носили на капама совјетске службене ознаке, тј. ознаке Црвене армије – емајлирану црвену звезду петокраку са пушком и топом. Међутим, радило се о малом броју старешинског кадра који је носио ове ознаке, па се оне ни у ком случају не могу узети као званичне ознаке НОВ и ПОЈ и ЈА али их наводимо као потврду да је и таквих ознака било.

Постоји поуздано уверење да су ове последње инсигније – ознаке за капу генерала, официра, подофицира и војника, па и оне совјетске, рађене најпре у монетном заводу Совјетског Савеза, али је и извесно да је производња инсигнија овога типа почела и у Југославији, крајем 1944. или почетком 1945. године.

²⁶ Војни музеј, Уметничка збирка, инв. бр. 10438.

²⁷ Војни музеј, фототека.

²⁸ Војни музеј, Збирка одеће и униформи.

^{28А} Заставе на ознакама генерала, као и на ознакама официра, подофицира и војника биле су у облику отвореног равнокраког троугла са крацима окренутим надоле.

ОЗНАКА ЗА КАПУ ОФИЦИРА
(емајл, златна боја)

ОЗНАКА ЗА КАПУ ОФИЦИРА
(емајл, златна боја)

ОЗНАКА ЗА КАПУ ВОЈНИКА
(месинг, емајл)

ОЗНАКА ЗА КАПУ ВОЈНИКА
(цинк или алуминијум,
месна боја)

СОВЈЕТСКИ ТИП ОЗНАКЕ
(месинг, емајл)

ОЗНАКА ЗА КАПУ ВОЈНИКА
(месинг, месна боја)

oznake na kapama 1944. i 1945.godine

ЗВАЊА У НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ

У Народноослободилачкој војсци и партизанским одредима Југославије, на почетку оружаног устанка 1941. године, основно обележје старешинских односа била су звања и функције које су се, као општа ознака старешинства, задржале све до увођења чинова 1943. године.

Упоредо са стварањем војне организације НОП-а вршено је и организовање команди и штабова за руковођење и командовање оружаним снагама устанка.

По одлуци Врховног штаба НОВ и ПОЈ²⁹ установљена су, већ 1941. године, звања која су била основни облик старешинских функција и односа. Прописане су и ознаке према дужностима које су старешине вршиле у јединицама, и то за: десетаре, воднике, командире чета, команданте батаљона, команданте одреда, команданте групе одреда и чланове главних штабова, као и ознаке за политичког делегата вода, политичког комесара чете, батаљона, одреда и групе одреда. (види: таблу 3).

Десетари су били обавезни да носе једну црвену звезду петокраку на рукаву леве руке изнад лакта, а водници две.

Командири чета су испод петокраке црвене звезде имали једну црвену траку, дужине 6 см и ширине 1 см.

Команданти батаљона су имали једну црвену звезду петокраку, а испод ње две црвене траке, дужине 6 см и ширине 1 см; команданти одреда – једну црвену петокраку звезду и три црвене траке, а команданти групе одреда, касније команданти бригада и чланови главних штабова имали су по једну црвену траку у облику отвореног равнокраког троугла са крацима окренутим надоле, а између звезда петокрака.³⁰

Ознаке политичких руководилаца биле су исте као и ознаке војних старешина, с тим што су они на петокракој звезди, црвене боје, имали срп и чекић.

До краја 1941. године партизански одреди су били основна јединица. Међутим, искуства дотадашњих борби са непријатељем, нарочито за време његове офанзиве у Србији, показала су да партизански одреди, територијално везани и не бројно довољно јаки, нису способни за брзе маневре и извођење операција већих размера, па је донета одлука да се, уз постојање партизанских одреда, приступи формирању покретних и бројно јачих јединица – бригада. Тај процес је отпочео формирањем Прве пролетерске бригаде, 21. децембра 1941. године.³¹

Формирањем Прве пролетерске бригаде уведена су нова звања која су, такође, добила и своје ознаке. Међутим, ознаке старешинских функција нису се битније промениле. Једино што до тада није било прописано биле су ознаке заменика командира, команданата и политичких комесара, начелника штабова мањих јединица и чланова штабова територијалних команди.³³

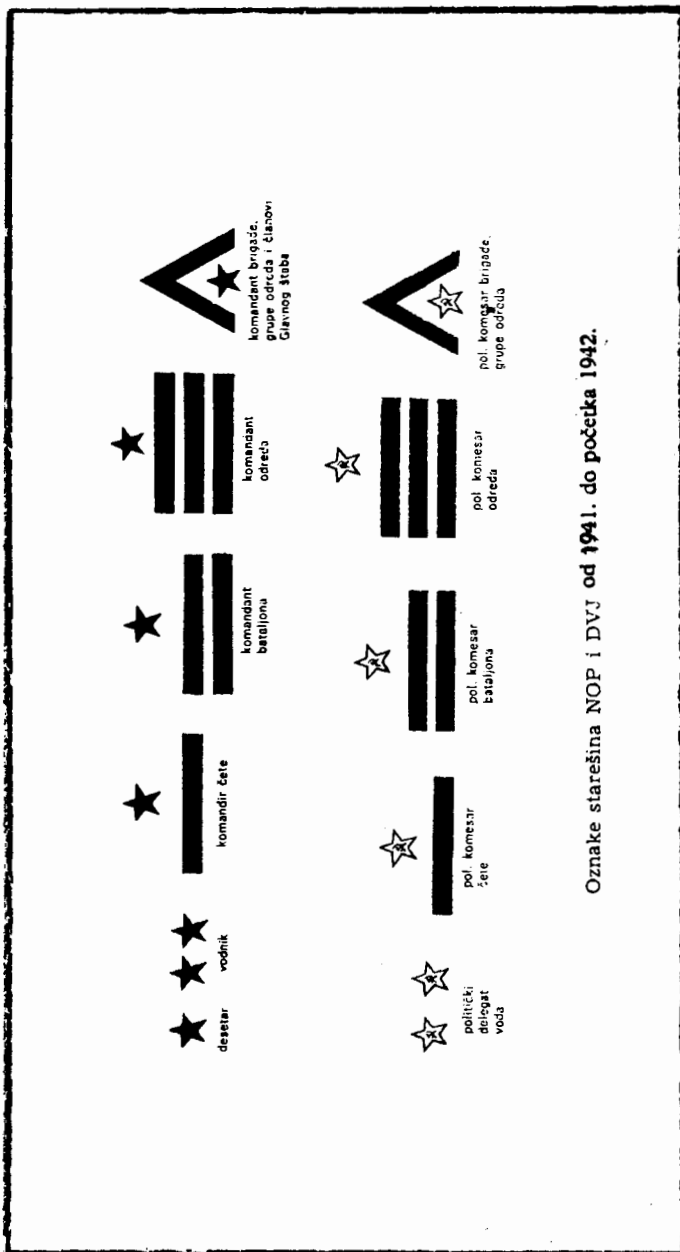
²⁹ Зборник, том II, књ. 1, стр. 138; Билтен ВШ, бр. 14-15, фебруар-март, 1942.

³⁰ Зборник, исто, стр. 139.

³¹ Зборник, том II, 1, стр. 134-137; Билтен ВШ, бр. 14-15, фебруар-март 1942.

³² Исто.

³³ Зборник, том II, књ. 3, стр. 90.

Oznake stariješina NOP i DVJ od 1941. do početka 1942.

Из преписке врховног команданта Јосипа Броза Тита и Моше Пијаде од 9. и 11. марта 1942. године види се да је намера Врховног штаба у почетку била да се ознаке не прописују за заменике, јер се сматрало да ознаке нису чиновни. Али се од тога брзо одустало, па је већ у наредном Билтену VIII (јун-август 1942.) и то питање било решено и ознаке старешина НОПО и ДВЈ делимично су измењене.³⁴ (види: таблу 4).

У наређењу Врховног штаба стоји: *"да команданџи бригада, групе одреда и њихови пољички комесари уместо дошдашњеј отвореној равнокракој троугла са крацима обрнушим надоле, носие зашвореној равнокракој троугла са странама - крацима дужине 5 санџиметара у чијој се средини налази црвена петокрака звезда"*.³⁵ По овом наређењу уведени су заменици команданата и комесара бригада и групе одреда који имају ознаке које су раније носили команданти и политички комесари бригада и групе одреда: једну црвену траку у облику отвореног равнокраког троугла са крацима окренутим надоле, а између је црвена петокрака звезда за заменике команданата и црвена петокрака звезда са српом и чекићем за заменике комесара.

Начелници штабова бригада и група одреда, као и свих осталих јединица, који су овом наредбом први пут уведени, имају ознаке као и заменици команданата с тим што су изнад ознаке имали и штампано велико латинично слово "N".³⁶

Команданти и политички комесари одреда имали су за ознаку црвену петокраку звезду изнад три вертикалне црвене траке, дужине 3 см, а ширине 1 см, док су заменици команданата и политичких комесара добили ознаке које су раније носили команданти и политички комесари одреда: једну звезду, а испод три црвене траке.

Команданти и политички комесари батаљона имали су за ознаку црвену петокраку звезду изнад три вертикалне црвене траке, а заменици команданата и политичких комесара батаљона добили су ознаке које су раније имали команданти и политички комесари батаљона.

Командири чета и политички комесари чета носили су петокраку звезду црвене боје а испод две усправне црвене траке, а њихови заменици су имали ознаке које су раније носили командири и политички комесари чета.

Команданти и политички комесари главних штабова носили су црвену петокраку звезду, а испод три ромба са оштрим углом навише, док су заменици команданата и политичких комесара имали петокраку црвену звезду изнад једног ромба.

Команданти и политички комесари оперативних зона носили су црвену петокраку звезду изнад два ромба, са оштрим углом навише, а њихови заменици су носили црвену петокраку звезду изнад једног ромба.³⁷

Политички комесари и њихови заменици, с том разликом што је код њих црвена звезда петокрака имала у средини срп и чекић у средини црвене петокраке звезде имали иницијале "ОФ" (Ослободилна фронта). Исте иницијале су имали и политички комесари и њихови заменици у морнаричким јединицама IX корпуса НОВ Словеније, само су их носили на звезди петокраки са сидром.³⁸

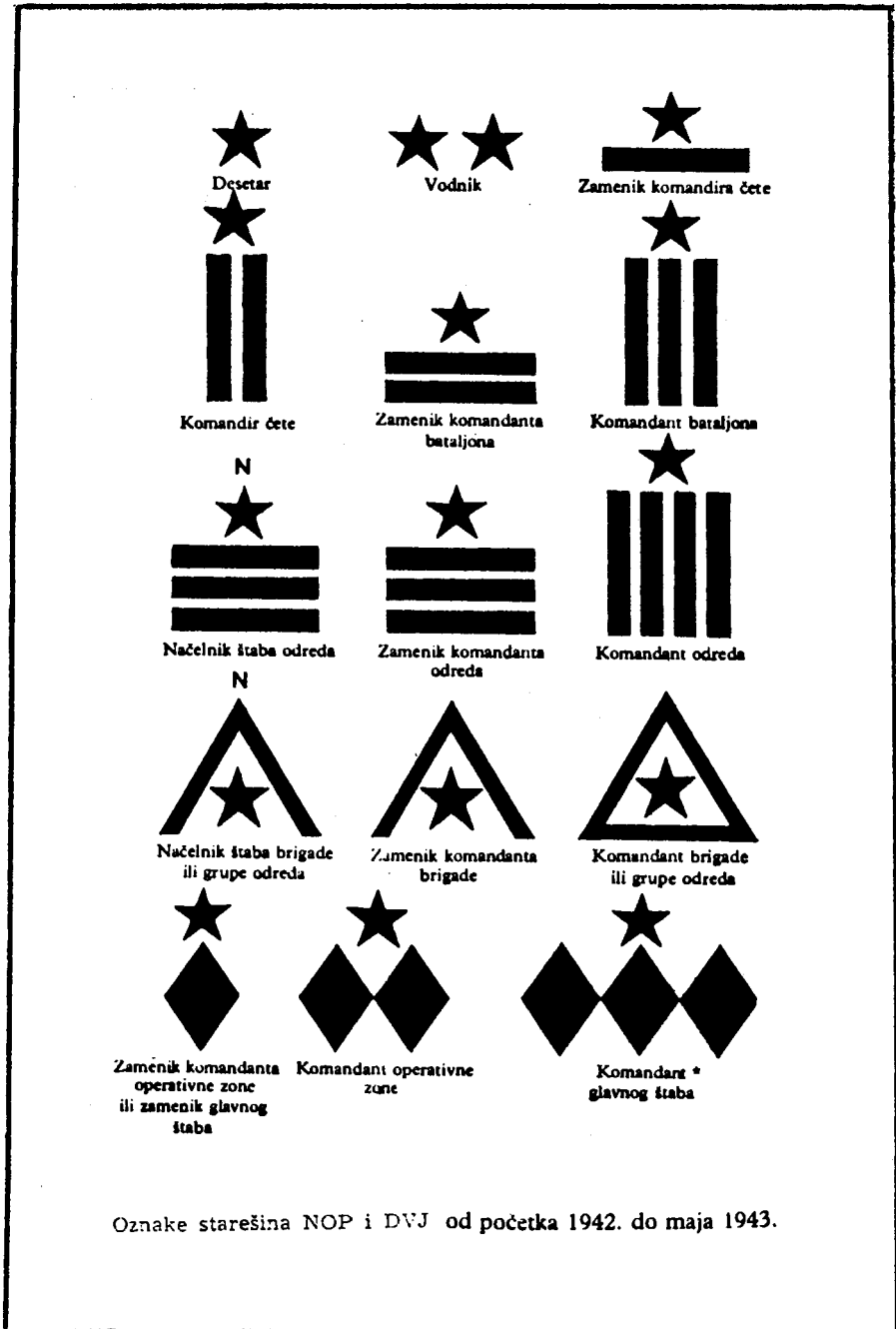
³⁴ Зборник, том II, књ. 1, стр. 172; књ. 3, стр. 107.

³⁵ Исто.

³⁶ Исто.

³⁷ Архив VII, к. 41-А, рег. бр. 14/5.

³⁸ Сергеј Вришер, *Униформа в згодовини - Словенија ин соседне дежеле*, Љубљана, 1987, стр. 53.

Табла 4

Старешине бродова и појединих састава Ратне морнарице и Ратног ваздухопловства НОВ и ПОЈ су, такође, имали само звања зависно од функција које су обављали.³⁹ Исто тако, носили су и ознаке као и припадници, односно старешине НОВ и ПОЈ на копну.⁴⁰

На основу искустава из 1941. године, нарастања НОП-а и потреба позадинског обезбеђења оружаних снага као и све већих слободних територија у 1942. години, долази до развоја органа и јединица војно-позадинске власти.⁴¹ Тако је Врховни штаб, септембра 1942. године, наредио да се на ослобођеној територији приступи образовању команди подручја, команди места и партизанских и сеоских стража. Истовремено је одредио структуру и задатке тих органа и јединица, као и потребу ношења старешинских ознака које се разликују од ознака партизанских оперативних јединица, јер су биле зелене боје. У наредби Врховног штаба НОВ и ПОЈ од 8. јануара 1943. године, између осталог, стоји: *"Као специјалне ознаке командантшћ подручја на левом рукаву носи пешокраку звезду, мању, на одговарајућем пешоугаоном зеленом пољу, а испод ње шри усјавне зелене шраке, дужине 6 см, а ширине 1,5 см, командантшћ месћа две, а командири штраже једну усјавну зелену шраку, испод црвене звезде пешокраке. Заменици командантшћ и командира, као и помоћници носе исте ознаке, али су шраке које се налазе испод звезде хоризонталне"*.⁴² (види: таблу 5).

Војни инспектори, који су били у склопу позадинских органа власти, као и контролори партизанских стража имали су своје посебне ознаке.⁴³ Они су на рукаву леве руке, изнад лакта, носили црвену петокраку звезду у зеленом кругу испод које су била два зелена вертикална ширита, дужине 6 см, а ширине 1,5 см. Политички инструктори су носили исте ознаке као и остале старешине у позадинским органима власти, с том разликом што су на петокракој звезди имали срп и чекић.⁴⁴

Санитетске јединице у НОВ и ПОЈ су организоване према Статуту санитетске службе, који је издао Врховни штаб 10. новембра 1942. године.⁴⁵ Према Статуту припадници санитетске службе и сви санитетски органи били су обавезни да носе одговарајуће ознаке. Наредбом шефа Санитетског одсека Врховног штаба прописане су следеће ознаке: лекари и медицинари су носили на рукаву леве руке, изнад лакта, вертикални штапић са обавијеном змијом око њега, тзв. Ескулапов штап, од црвене чоје, дужине 7 см. Сво остало болничко особље носило је на рукаву леве руке, изнад лакта, црвени крст промера 1,5 см, на белом округлом пољу 6 х 6 см.⁴⁶ (види: таблу 6).

Средином 1942. године Врховни штаб је установио звање верских референата – хришћанске и муслиманске припадности.⁴⁷ Њихове ознаке су

³⁹ Јован Васиљевић, *Морнарица НОВЈ*, Београд, 1972, стр. 70-83.

⁴⁰ Војна енциклопедија 2, Београд, 1971, стр. 289.

⁴¹ Коста Зрилић, нав. чл; Зборник, том II, књ. 3, стр. 479-488, књ. 4, стр. 19, 20.

⁴² Архив VII, к. 6А, рег. бр. 4-1; Зборник, том II, књ. 4, стр. 46, 87; књ. 7, стр. 287.

⁴³ Д. Брајушковић, *Дрињићки пројиси*, ВИГ, 1, 1963, стр. 52.

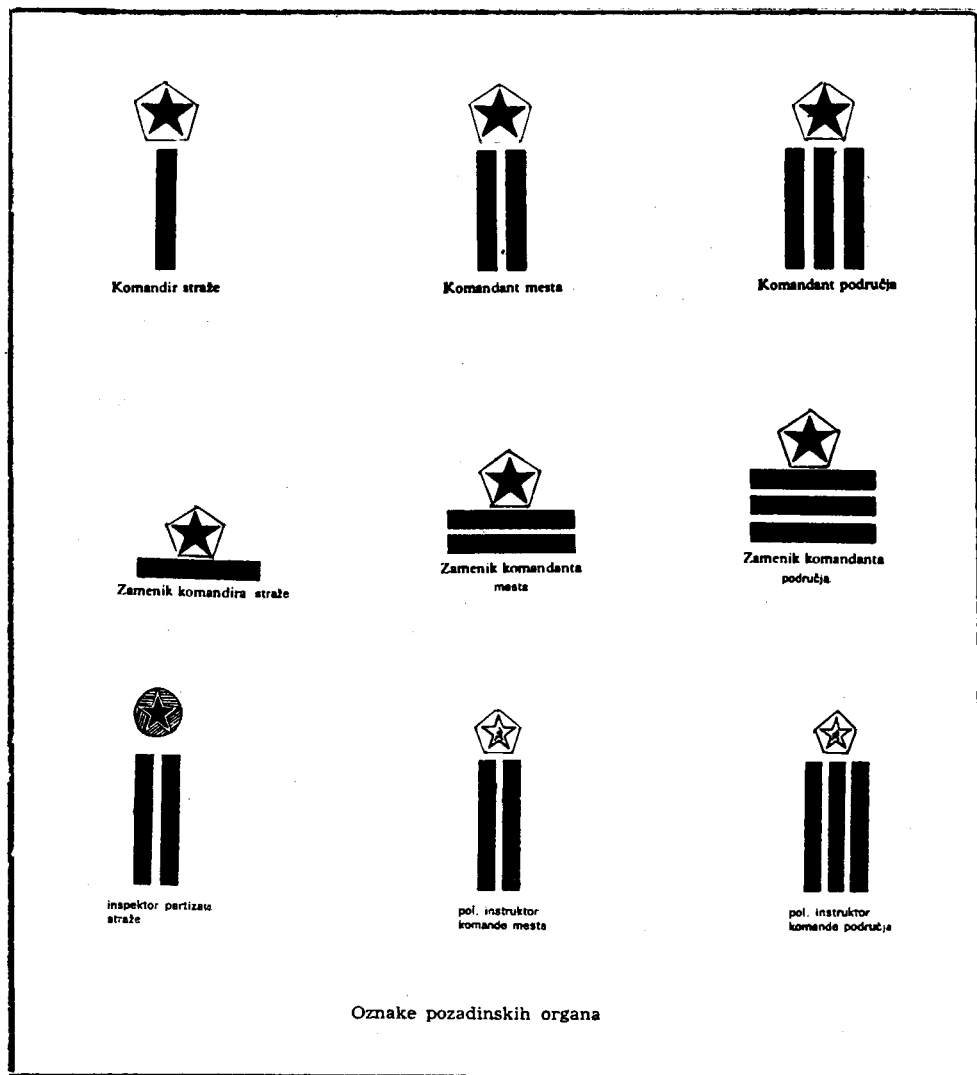
⁴⁴ Зборник, том II, књ. 6, стр. 36; књ. 7, стр. 287; књ. 8, стр. 39.

⁴⁵ Архив VII, к. 175, рег. бр. 7-1/6; Зборник, том II, књ. 6, стр. 388-395.

⁴⁶ Зборник, том II, књ. 10, стр. 320; Војни музеј, Збирка одеће и униформи, инв. бр.

⁴⁷ Зборник, том II, књ. 4, стр. 403.

биле различите, па су хришћански референти на рукаву леве руке, изнад лакта, имали крст црвене боје а испод њега један, односно два водоравна црвена ширита, док су муслимански референти уместо крста имали полумесец.

Табла 5

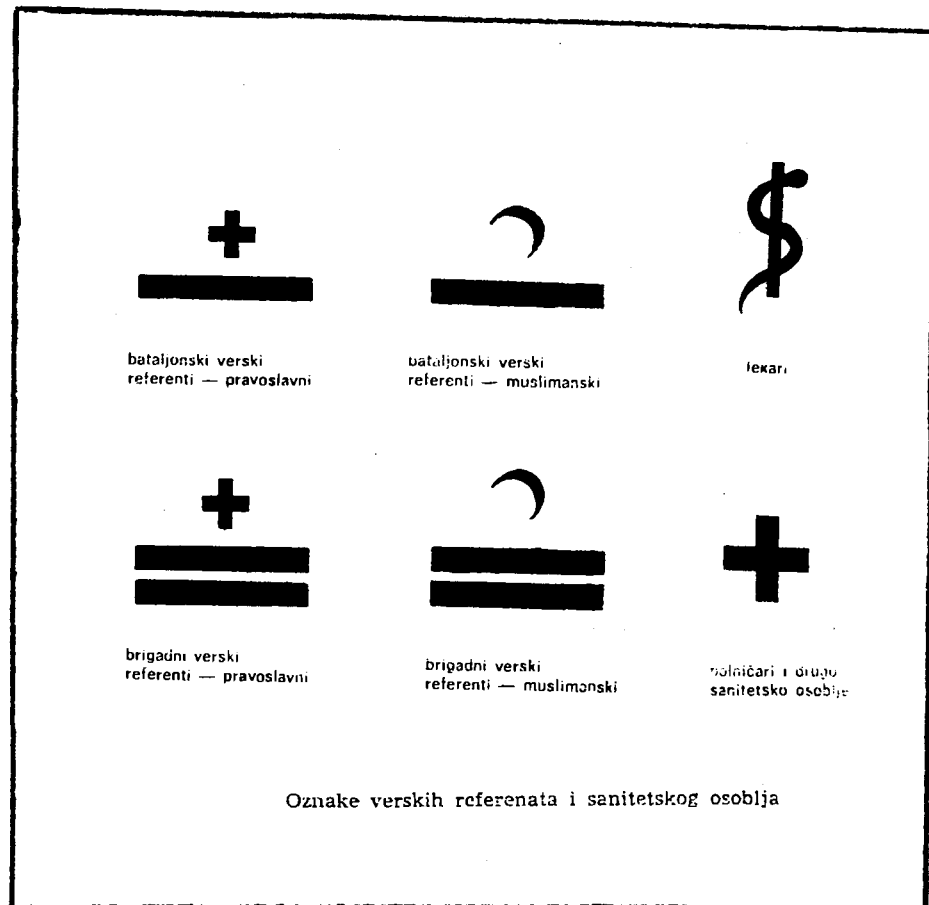
Батаљонски верски референти су имали испод крста, односно полумесеца један ширит, а бригадни два.⁴⁸ (види: таблу 6).

Интендантске старешине су, према наредби Врховног штаба НОВ и ПОЈ од 21. маја 1943. године, на реверима носили троугао од срме на зеленој

⁴⁸ Исто.

троугаоној чоји која је, у виду испуске, прелазила ивице срменог троугла за 0,5 cm. Истом наредбом су предвиђене и ознаке за старешине моторизованих и артиљеријских јединица – аутомобил за моторизоване и точак са укрштеним топовским цевима за артиљеријске јединице.⁴⁹ (види: таблу 7).

Табла 6

ЧИНОВИ У НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ

Чинови⁵⁰ у Народноослободилачкој војсци Југославије су уведени одлуком, а потом наредбом Врховног штаба НОВ и ПОЈ, која је ступила на снагу 1. маја 1943. године.⁵¹ Чинови су разврстани у подофицирске и официрске.

⁴⁹ Зборник, том II, књ. 1, стр. 272.

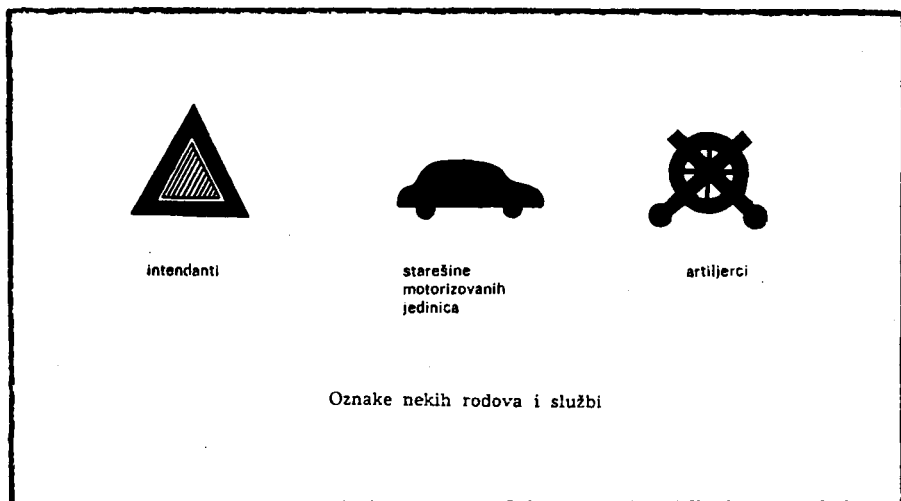
⁵⁰ Чинови (енглески - *rank*, француски - *grade*, немачки - *dienstgrad*) су степени старешинства у војној хијерархији.

⁵¹ Зборник, том II, књ. 1, стр. 227-275.

Подофицирски чиновни су: десетар, поднаредник и наредник, а официрски: заставник, потпоручник, поручник, капетан, мајор, потпуковник, пуковник, генерал-мајор, генерал-лајтнант и генерал пуковник.

Истом наредбом су уведене и ознаке чиновна које се носе на рукаву леве руке, изнад лакта и састоје се од траке и шестокраке звезде.⁵² (види: таблу 8).

Десетар је носио – две шестокраке звезде од црвене материје, једну поред друге; поднаредник – три шестокраке звезде од црвене материје, постављене у облику равнокраког троугла са теменом нагоре; наредник – три шестокраке звезде од црвене материје, такође, постављене у облику равнокраког троугла са теменом нагоре, а испод један водораван ширит

Табла 7

дужине 50 mm и ширине 10 mm, све од црвене материје. Заставник је носио – један водораван ширит жуте боје, односно боје злата, дужине 50 mm и ширине 10 mm, а изнад је једна шестокрака звезда, исте боје; поручник – један ширит жуте боје, односно боје злата, дужине 50 mm и ширине 10 mm, а изнад две шестокраке звезде, једна поред друге, исте боје; капетан – један ширит жуте боје, односно боје злата, дужине 50 mm и ширине 10 mm, а изнад ширита су три шестокраке звезде, у облику равнокраког троугла са теменом нагоре, исте боје.

⁵² Шестокраке звезде и траке на рукавима, затим ромбови и троуглови на реверима уведени су по угледу на шпанску републиканску војску, која је имала исте такве чиновне. (Сергеј Вришар, *Униформа в згодовини-Словенија и соседне дежеле*, Љубљана, 1987, стр. 53.)

Мајор је имао – два водоравна ширита⁵³ жуте боје, односно боје злата, један изнад другог, дужине 50 mm и ширине 10 mm и једну шестокраку звезду изнад ширита, исте боје; потпуковник – два ширита жуте боје, односно боје злата, један изнад другог, дужине 50 mm и ширине 10 mm, а изнад ширита су две шестокраке звезде, једна поред друге, исте боје;

НАРЕДБА

Po odluci Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, ustanovljavaju se podoficirski i oficirski činovi u Narodnooslobodilačkoj vojsci.

Uvode se sljedeći podoficirski činovi: desetar, podnarednik, narednik.

Oficirski činovi: zastavnik, potporučnik, poručnik, kapetan, major, potpukovnik, pukovnik, general-major, general-lajtnant, general-pukovnik.

Podoficirski činovi jesu: desetar — dvije šestokrake zvijezde od crvene materije; podnarednik — tri šestokrake zvijezde od crvene materije prišivene u obliku trokuta; narednik — tri šestokrake zvijezde prišivene u obliku trokuta i jedan širit ispod zvijezda, vodoravno, 5 cm dužine i 1 cm širine, sve od crvene materije.

Oficirski činovi jesu: zastavnik — jedan širit žute boje odnosno materije boje zлата, 5 cm dužine i 1 cm širine; potporučnik — jedan širit žute boje, односно materije boje zлата, а изнад ширита једна шестокрака звјезда исте боје; поручник — један шirit жуте боје, односно боје злата а изнад ширита две шестокраке звјезде исте боје; капетан — један шirit жуте боје, односно боје злата, и три шестокраке звјезде изнад ширита исте боје; мајор — два ширита жуте боје, односно боје злата, и једна шестокрака звјезда исте боје изнад ширита; потпуковник — два ширита жуте боје, односно боје злата и две шестокраке звјезде исте боје изнад ширита; pukovnik — два ширита жуте боје, односно боје злата, и три шестокраке звјезде исте боје изнад ширита; general-major — три ширита жуте боје, односно боје злата, и једна шестокрака звјезда исте боје изнад ширита; general-lajtnant — три ширита жуте боје, односно боје злата и две шестокраке звјезде исте боје изнад ширита; general-pukovnik — три ширита жуте боје, односно боје злата, и три шестокраке звјезде исте боје изнад ширита.

Širiti kod svih moraju biti 5 cm dužine i 1 cm širine. Zvijezde i širiti moraju biti prišiveni na ruku lijeve ruke изнад lakta.

Ova naredba stupa na snagu 1 maja 1943 godine.

VRHOVNI KOMANDANT NOV i POJ
TITO

Naredba vrhovnog komandanta NOV i POJ J. B. Tita
o uvođenju oficirskih i podoficirskih činova u NOV i POJ

пуковник – два ширита жуте боје, односно боје злата, један изнад другог, дужине 50 mm и ширине 10 mm, а изнад су три шестокраке звезде, у облику равнокраког троугла са теменом нагоре, исте боје.

⁵³ Зборник, том II, књ. 1, стр. 227; Војни музеј, Збирка одеће и униформи, инв. бр. 1876, 2067, 21780, 21779.

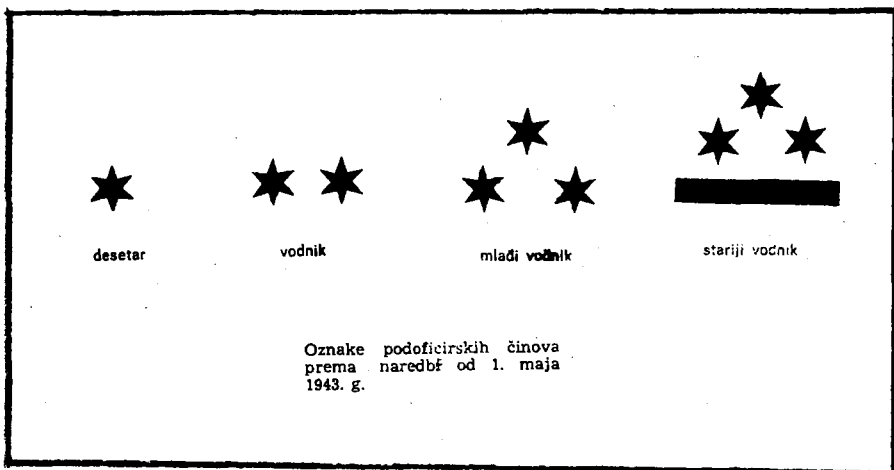
			
deseter	podnerednik	nerednik	zastavnik
			
poručnik	poručnik	kapetan	
			
major	ppukovnik	pukovnik	
			
general- -major	general- -lajtnant	general- -pukovnik	

Oficirski i podoficirski činovi od maja 1943.

Табла 8

Генерал-мајор је носио: три ширита, један изнад другог, жуте боје, односно боје злата, дужине 50 mm и ширине 10 mm и једну шестокраку звезду изнад, исте боје; генерал-лајтнант: три ширита жуте боје, односно боје злата, један изнад другог, дужине 50 mm и ширине 10 mm, а изнад две шестокраке звезде, једна поред друге, исте боје; генерал-пуковник: три ширита жуте боје, односно боје злата, један изнад другог, дужине 50 mm и ширине 10 mm, а изнад ширита три шестокраке звезде, у облику равнокраког троугла са теменом нагоре, исте боје.⁵⁴

Допуном, односно исправком претходне наредбе, која је ступила на снагу, такође 1. маја 1943. године, Врховни штаб НОВ и ПОЈ је уместо десетара, поднаредника и наредника увео следеће подофицирске чинове: десетара, млађег водника, водника и старијег водника.⁵⁵ (види: таблу 9).

Табла 9

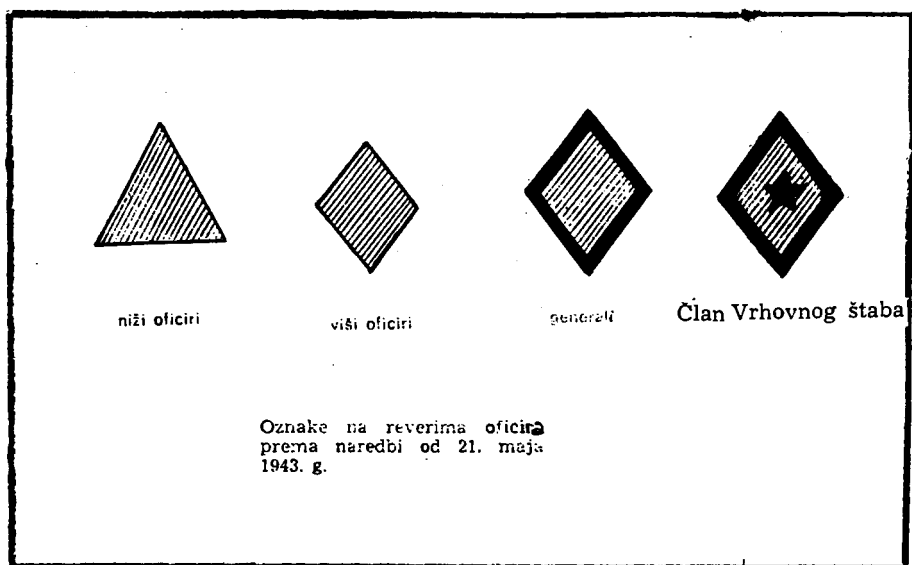
Наредбом од 21. маја 1943. године уведене су за њих и нове ознаке, тако десетар има – једну шестокраку звезду од сребрне материје; млађи водник – две шестокраке звезде, једну поред друге, од сребрне материје; водник – три шестокраке звезде од сребрне материје, распоређене у облику троугла са теменом нагоре; старији водник – један ширит од сребрне материје, дужине 70 mm и ширине 10 mm, а изнад ширита су три шестокраке звезде, од исте материје, распоређене у облику троугла са теменом нагоре.⁵⁶ (види: таблу 9).

⁵⁴ Траке код виших официра и генерала постављене су на растојању од 0,5 mm једна од друге, а на истом растојању су изнад трака постављене шестокраке звезде.

⁵⁵ Зборник, том II, књ. 10, стр. 268.

⁵⁶ Н. Анић, С. Јоксимовић, М. Гутић, *Народноослободилачка војска Југославије*, Београд, 1982, 234, 235; Војни музеј, Збирка одеће и униформи, инв. бр. 1877-1880, 20670, 20671.

Истом наредбом извршене су и друге измене у означавању и ношењу подофицирских и официрских чинова. Тако се ознаке за подофицирске и официрске чинове сада носе на рукавима обе руке, 100 mm, од почетка рукава. Код виших официра ширити су дугачки 100 mm, а широки 20 mm и постављају се на растојању од 0,50 mm, док су ширити код нижих официра дугачки 70 mm, а широки 10 mm и постављају се, такође, на растојању од 0,50 mm. Звезде се постављају изнад ширита за 10 mm. Новина је још била и у томе што је уведен нови знак на реверима блузе односно шињела, у облику срменог равнокраког троугла и ромба, чије су стране биле дужине 50 mm.

Табла 10

Низи официри су на реверима блузе, односно шињела носили златни срмени троугао, а виши официри златни срмени ромб.

Генерали су, такође, носили златни срмени ромб али на подлози од црвене тканине – чоје која прелази ивице ромба 0,50 mm, у виду испуске.⁵⁷ Чланови ВШ исто као генерали с тим што су имали петокраку звезду у средини. (види: таблу 10).

Одлуком бр. 5 Председништва Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије од 30. новембра 1943. године у Народноослободилачкој војсци уводи се назив маршала Југославије. Истом одлуком је дат и начин означавања – на оба рукава, на 100 mm од почетка рукава су златном срмом извезене две укрштене лаворове гране, а између врхова грана је петокрака звезда, такође, извезена златном срмом. На оба ревера блузе,

⁵⁷ Билтен ВШ, бр. 28, мај 1943; Зборник, том II, књ. 1, стр. 272.

односно шињела, је по једна златном срмом извезена лаворова грана.⁵⁸ (види: таблу 11).

Повереништво за народну одбрану Националног комитета ослобођења Југославије (НКОЈ) је 22. априла 1944. године издало Уредбу о звањима политичких комесара Народноослободилачке војске, на основу које се политички комесари "изједначују по рангу са официрима и имају сва права која дају одговарајући официрски чинови".⁵⁹ Овом Уредбом су одређени и рангови политичких комесара у НОВЈ који су им давали сва права официра НОВЈ (ЈА). Ранг добијају сви комесари почев од политичког делегата вода до политичког комесара корпуса, а касније и политичког комесара армије, Морнарице и Ваздухопловства.⁶⁰ (види: таблу 12).

Табла 11

Према општим одредбама ове Уредбе политички комесари вода имају ранг који одговара чину заставника; политички комесари чета, батерија, ескадрона и команди места – ранг који одговара чину поручника; политички комесари батаљона, команди подручја и тенковских чета – ранг који одговара чину капетана; политички комесари бригаде, тенковских батаљона, артиљеријских и коњичких дивизиона и ваздухопловних ескадрила – ранг који одговара чину мајора; политички комесари дивизија, оперативних зона, ваздухопловних група и официрских школа – ранг који одговара чину потпуковника; политички комесари корпуса – ранг који одговара чину пуковника. Исто тако су чланови Врховног штаба који нису имали официрске чинове, добили ранг одговарајућих чинова. Према пословима које су обавља-

⁵⁸ Зборник, том II, књ. 1, стр. 375.

⁵⁹ Исто, стр. 399; Билтен ВШ, бр. 37, 38, 39, фебруар-март-април, 1944.

⁶⁰ Лексикон НОР-а Југославије, 1941-1945, књ. 1, 196, 938.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

VRHOVNOG ŠTABA
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE

Godina IV

Februar, mart, april 1944

Broj 37, 38, 39

UREDBA

O ZVANJIMA POLITIČKIH KOMESARA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

I

Politički komesari Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije imaju rang oficira sa svima pravima koja daju odgovarajući oficirski činovi.

II

Politički komesari imaju sledeći rang:

- a) Politički delegati vodova dobijaju rang koji odgovara činu zastavnika.
- b) Politički komesari četa, baterija, eskadrona, komandi mesta dobijaju rang koji odgovara činu poručnika.
- c) Politički komesari bataljona, komandi područja, tenkovskih četa dobijaju rang koji odgovara činu kapetana.
- d) Politički komesari brigada, tenkovskih bataljona, artiljerijskih i konjičkih divizionara, vazduhoplovnih eskadrila, dobijaju rang koji odgovara činu majora.
- e) Politički komesari divizija, operativnih zona, vazduhoplovnih grupa, oficirskih škola, dobijaju rang koji odgovara činu potpukovnika.
- f) Politički komesari korpusa dobijaju rang koji odgovara činu pukovnika.
- g) Članovi Vrhovnog štaba koji nemaju oficirske činove poimenično dobijaju rang odgovarajućih oficirskih činova.

III

Oznake na reverima bluze i širiti na rukavima su isti kao i za odgovarajuće činove oficira sa sledećim dopunama:

a) Politički delegati vodova imaju po jednu, politički komesari četa po dve, a politički komesari bataljona po tri petokrake žute zvezde na širitima rukava, a na zlatnim oznakama trougla politički delegat ima po jednu, politički komesar čete po dve, a politički komesar bataljona po tri tanke crvene vrpce, paralelne unutrašnjoj strani trougla.

b) Politički komesari brigada imaju po jednu, politički komesari divizija po dve, a politički komesari korpusa po tri žute petokrake zvezde na donjim širitima rukava, a na zlatnim oznakama romba komesari brigada imaju po jednu, komesari divizija po dve, a komesari korpusa po tri crvene vrpce.

c) Svi članovi Vrhovnog štaba imaju na zlatnim oznakama romba po jednu žutu petokraku zvezdu.

IV

Za regulisanje ranga komesara onih jedinica i ustanova koje nisu navedene u ovoj uredbi, nadležni štabovi dostaviće Povereništvu za narodnu odbranu konkretne predloge.

V

Ova uredba stupa odmah na snagu. Posle postupka svi štabovi, komande i ustanove dostaviće Povereništvu za narodnu odbranu Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije spiskove komesara sa istim podacima kao i za ostale oficire Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.

Ova uredba ne važi za partizanske odrede Jugoslavije.

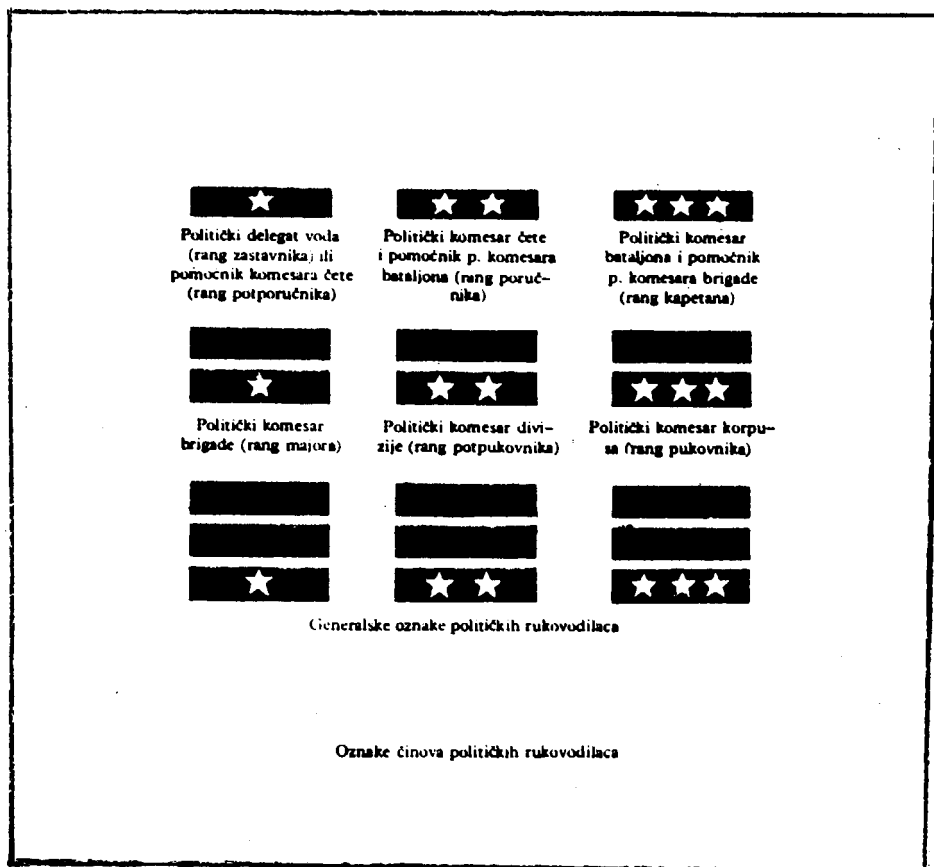
SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

22 aprila 1944

**POVERENIK ZA NARODNU ODBRANU
VRHOVNI KOMANDANT NOV i POJ
MARŠAL JUGOSLAVIJE
J. B. TITO**

ли у Врховном штабу, рангове су добили чланови Политбироа – ранг који одговара чину генерал-лајтнанта, неки чланови ЦК КПЈ – ранг који одговара чину генерал-мајора и неки други руководиоци – ранг који одговара чину пуковника.

Овом Уредбом је, такође, прописано да су ознаке на реверима и ширити на рукавима блузе, односно шињела исти као и за одговарајуће официрске чинове, са извесним допунама.⁶¹ (види: таблу 13).

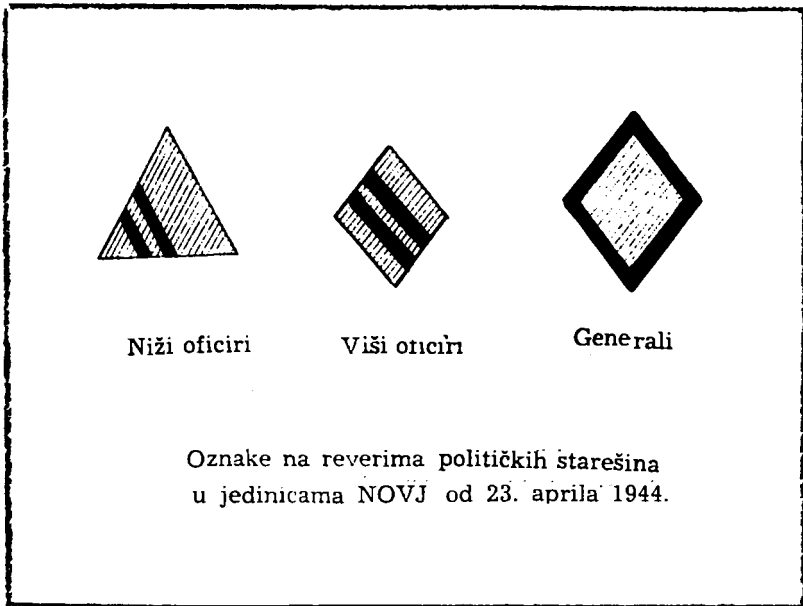
Табла 12

Политички делегати вода су, на златножутим ширитима на рукавима, имали по једну, политички комесари чете по две, а политички комесари батаљона по три жуте петокраке звезде. На троугловима од златне срме на јаки блузе, односно шињела политички делегати вода имали су по једну, политички комесари чете по две, а политички комесари батаљона по три танке црвене врпце, паралелно унутрашњој страни равнокраког троугла, са странама од 30 mm.

⁶¹ Билтен ВШ, бр. 37, 38, 39, фебруар-март-април, 1944.

Политички комесари бригада имали су по једну, дивизије по две, а корпуса по три петокраке звезде на златножутим ширитима рукава блузе, односно шињела, док су на златножутим ромбовима, са странама од 30 mm, на реверима блузе, односно шињела комесари бригада имали једну, дивизија две, а корпуса три црвене врпце паралелно постављене унутрашњој страни ромба, исто као и код нижих официра.

Чланови Врховног штаба су на златножутом ромбу, са странама дужине 30 mm, на подлози од црвене чоје имали по једну петокраку звезду, жуте боје.⁶²

Табла 13

Наредбом Врховног штаба НОВЈ од 23. априла 1944. године извршена је измена и допуна Уредбе Повереништва народне одбране НОВЈ-а о звању политичких руководилаца у јединицама НОВЈ, која је изашла дан раније. Тако је назив заменика политичког комесара промењен у назив помоћника политичког комесара, коме је стављено у дужност и вршење персоналних послова у оквиру своје јединице, тј. поред досадашње дужности имао је вршити дужност повереника персоналног одсека.

Посебном Уредбом Повереништва за народну одбрану НКОЈ-а од 24. априла 1944. године, помоћници политичких комесара су добили ранг официра, са свим правима која имају и одговарајући официрски чинови.⁶³ Овом Уредбом помоћници политичких комесара чета, батерија и ексадрона доби-

⁶² Зборник, том II, књ. 1, стр. 400.

⁶³ Исто, стр. 401.

ли су ранг који одговара чину потпоручника; помоћници политичких комесара батаљона и тенковских чета – ранг који одговара чину поручника; помоћници политичких комесара бригада, тенковских батаљона и тенковских чета – ранг који одговара чину поручника; помоћници политичких комесара бригада, тенковских батаљона, артиљеријских и коњичких дивизијона, као и ваздухопловних ескадрила – ранг који одговара чину капетана.

Ознаке ранга заменика, односно помоћника политичких комесара су исте као и за политичке комесаре, одговарајућег ранга.⁶⁴

Овим је коначно и правно решено питање положаја и ранга старешинског састава Народноослободилачке војске Југославије и осим нових назива, после формирања армија, све до краја рата није било неких значајнијих промена у ознакама и чиновима.⁶⁵

Чинови и ознаке чиновна уведени половином 1943. године са незнатним изменама у току 1944. и 1945. године задржали су се у употреби у НОВЈ и ЈА све до 15. новембра 1946. године, тј. до доношења Уредбе о служби официра, генерала, адмирала и војних чиновника ЈА, којом су извршене значајне измене.

---

⁶⁴ Билтен ВШ, бр. 37, 38, 39, фебруар-март-април, 1944.

⁶⁵ Архив ВШ, к. 21, рег. бр. 54-1-1; к. 25А, рег. бр. 1-2; к. 118, рег. бр. 15-1/1.